

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**ПРАВОЧИНИ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ ЯК ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ
ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН**

студентки 2 курсу, 7 м групи,
спеціальності 081 «Право»,
спеціалізації

«Цивільне право і процес» _____

Сірант Тетяни Олегівни

Науковий керівник

к.ю.н. _____

Ільченко Ганна Олександрівна

Гарант освітньої програми

д.ю.н. _____

Примак Володимир Дмитрович

Київ-2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
--------------------	---

РОЗДІЛ I. ПРАВОВА ПРИРОДА ПРАВОЧИНІВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

1.1. Поняття та види правочинів в мережі Інтернет.....	7
1.2. Порядок та особливості укладення договорів в мережі Інтернет.....	14
1.3 Міжнародний досвід регулювання правочинів в мережі Інтернет.....	24

РОЗДІЛ II. ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ПОРУШЕНИХ ПРАВ ПРИ ВЧИНЕННІ ІНТЕРНЕТ-ПРАВОЧИНІВ

2.1. Загальна характеристика механізму захисту прав особи в мережі Інтернет.....	30
2.2. Способи правового захисту прав при вчиненні правочинів в мережі Інтернет.....	39
2.3. Відповідальність за порушення договірних зобов'язань у мережі Інтернет.....	45

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	52
-------------------------------------	----

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56
---	----

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Увага, що приділяється в сучасному світі створенню Інтернет-простору, у зв'язку зі стрімкою діджиталізацією суспільства, розвитком інформаційного конкурентного середовища, набуває особливого значення. Швидкий розвиток мережі Інтернет не лише спрощує життя, а й призводить до виникнення нових видів правовідносин, які потребують негайного та ефективного врегулювання. Оскільки без належного рівня врегулювання Інтернет-відносин неможливим є й належний захист прав у випадку їх порушення при вчиненні правочинів в мережі Інтернет.

Інтернет є глобальною телекомунікаційною мережею, яка з початку виникла як засіб зв'язку для вузького кола фахівців, проте з часом швидко перетворилася на глобальне явище. На даному етапі розвитку суспільства вже не можливо уявити своє життя без цього.

Питання про використання Інтернет мережі не лише в розважальних цілях, але й з метою ведення бізнесу, роботи, навчання чи вчинення дистанційних правочинів особливо постало в період всесвітньої пандемії. Оскільки необхідність дистанціювання призвела до переходу суспільства в «онлайн-режим».

Такий перехід зумовив частіше вчинення все новіших видів правочинів та нагальну необхідність врегулювання цих правовідносин в мережі Інтернет, що підтверджує актуальність даної роботи особливо в умовах всесвітньої пандемії.

Хоча окремі аспекти укладення правочинів в мережі Інтернет вже досліджувалися науковцями, проте врегулювання правовідносин на законодавчому рівні не встигає за технологічним прогресом й потребами бізнесу та фізичних осіб, а правові норми, що регулюють правочини в мережі Інтернет повинні враховувати сучасні потреби інформаційного суспільства.

Підґрунтям для подальшого дослідження проблем правового регулювання правочинів в мережі Інтернет слугують праці українських

учених-правників: Батрименко В. [41], Голубєва Н.Ю. [29], Давидова І.В.[32], Єфремова К.В [35], Крегул Ю. [41], Лихолат І.П. [42], Панькевич Р. [45], Петров В.С. [48], Пилипенко С. [49], Цибульов П.М. [57], Чучковська А.В. [59] та інші.

Мета дослідження. Автор випускної кваліфікаційної роботи ставив за мету на основі дослідження інституту правчинів в мережі Інтернет, порівняльно-правового аналізу вітчизняного законодавства та міжнародно-правового досвіду регулювання Інтернет-правочинів визначити особливості правового регулювання правочинів в мережі Інтернет як підстави виникнення цивільно-правових відносин.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати такі **завдання**:

- дати правову характеристику поняттю та видам правочинів у мережі Інтернет;
- дослідити порядок та особливості укладення договорів в мережі Інтернет;
- проаналізувати міжнародний досвід регулювання правочинів в мережі Інтернет;
- охарактеризувати механізм захисту прав особи в мережі Інтернет;
- дослідити способи правового захисту прав при вчиненні правочинів у мережі Інтернет;
- визначити особливості притягнення до відповідальності за порушення договірних зобов'язань у мережі Інтернет.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають в процесі укладення правочинів в мережі Ітернет.

Предметом дослідження є правочини в мережі Інтернет як підстава виникнення цивільно-правових відносин.

Методами дослідження стали діалектичний, порівняльно-правовий, історико-правовий, формально-логічний, системно-функціональний методи та інші методи.

При виконанні кваліфікаційної роботи був використаний порівняльно-правовий метод, який застосовувався з метою вивчення вітчизняного та зарубіжного законодавства про правочини в мережі Інтернет в частині особливостей та порядку вчинення правочинів. За допомогою історико-правового та діалектичного методів вдалося дослідити розвиток інституту правочинів, вчинених у мережі Інтернет, в історичному аспекті як в національному законодавстві, так і в іноземному, що дало змогу визначити види, особливості та порядок вчинення правочинів у мережі Інтернет.

Із застосуванням формально-логічного методу була опрацьована наукова література стосовно теми дослідження і аналізувалась практика Верховного Суду, інших судів України з проблем, пов'язаних з визнанням договорів в мережі Інтернет недійсними.

Системно-функціональний метод надав можливість вивчити і систематизувати класифікацію правочинів у мережі Інтернет, дослідити їх особливості та порядок вчинення.

Наукова новизна випускної кваліфікаційної роботи полягає в комплексному дослідженні основних проблем правового регулювання інституту Інтернет-правочинів, порівнянні нормативно-правових актів, що стосуються способів захисту порушених прав при вчиненні правочинів в мережі Інтернет, виявленні недоліків, розбіжностей законодавства щодо правового регулювання порядку вчинення Інтернет-правочинів та притягнення до відповідальності за їх порушення і наведенні пропозицій щодо удосконалення українського законодавства про правочини в мережі Інтернет.

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті «Укладення договорів у мережі Інтернет», що опублікована у збірнику наукових статей «Правое регулювання цивільних відносин». К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. С. 185-191 [52].

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їх зміст у багатьох аспектах доповнює наукові знання з історії розвитку та функціонування інституту правочини в мережі Інтернет. Зібраний матеріал і

узагальнення можуть бути використані для підготовки аналітичних праць, при лекційних заняттях та спецкурсів у вищих навчальних закладах.

Структура випускної кваліфікаційної роботи обумовлена метою і предметом дослідження та авторським підходом до розгляду обраної теми. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, які включають в себе шість підрозділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 66 сторінок, із яких основна частина роботи займає 53 сторінок. Список використаних джерел складається з 71 найменування.

РОЗДІЛ 1

ПРАВОВА ПРИРОДА ПРАВОЧИНІВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

1.1. Поняття та види правочинів в мережі Інтернет

В умовах сьогодення без Інтернету вже неможливо уявити багато сфер нашого життя, в тому числі й укладення договорів. А в часи пандемії ця тенденція тільки набирає обертів, оскільки для деяких сфер господарювання – це єдиний спосіб вижити, коли вони позбавлені можливості працювати оффлайн. Саме укладення договорів через мережу Інтернет спростило життя людей у багатьох сферах, у тому числі й у сфері придбання товарів та послуг, та допомогло суб'єктам господарювання вижити в умовах всесвітнього локдауну.

Інтернет є глобальною телекомунікаційною мережею, яка з початку виникла як засіб зв'язку для вузького кола фахівців (основними користувачами мережі у 60-х – 70-х рр. ХХ ст. були службовці Міністерства оборони США), проте з часом швидко перетворилася в масове соціальне явище. Від інших глобальних мереж Інтернет відрізняється як за змістом інформації, так і за умовами доступу. На відміну від інших комп'ютерних мереж, єдиних правил доступу до інформації в Інтернеті не існує. На відміну від будь-якого іншого соціального середовища мережа Інтернет не є територіально відокремленою і централізовано керованою системою, що дозволяє розглядати її як якісно нове явище з новими правилами взаємодії [34, с. 59].

Із розвитком Інтернет технологій приймалися окремі нормативно-правові акти, які регулювали правовідносини у мережі Інтернет та у сфері високих технологій. В Україні початком правового регулювання діяльності у сфері високих технологій можемо вважати 1998 рік, коли Верховною Радою України було прийнято Закон «Про Національну програму інформатизації»

[16]. Тоді ж була схвалена Концепція Національної програми інформатизації [15].

З розвитком Інтернет мережі все більшої популярності набирають і соціальні мережі. Без них вже й не можливо уявити своє життя. Спочатку соціальні мережі мали на меті забезпечити можливість користувачам обмінюватися різного роду інформацією, здійснювати її пошук, як наприклад, знаходити старих і нових друзів, однокласників, однокурсників і т.п. Проте на даному етапі соціальні мережі сприймаються більшістю користувачів як засіб розваги і спілкування, обміну інформацією.

Правочин є одним з найбільш поширених юридичних фактів сфери приватного права. Саме він є головною підставою виникнення цивільних регулятивних правовідносин. Як правова категорія, правочини характеризується сукупністю ознак, що дають можливість відмежовувати їх від інших юридичних фактів. А саме, правочин: це завжди вольвий акт; є дією, спеціально спрямованою на досягнення певного правового результату; є дією суб'єктів приватного права; завжди є правомірною дією. Названі ознаки є загальними для усіх типів правочинів, а тому стосуються й правочинів, які укладаються в мережі Інтернет.

У Цивільному кодексі України міститься визначення правочину. Зокрема, відповідно до статті 202 ЦК України правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Під змістом правочину у літературі розуміють сукупність умов, що його складають. Зміст правочину визначається змістом волі сторін, яка має відповідати змісту норм права. Тому за умови невідповідності волі сторін у правочині змісту правових норм, можна вважати, що правочин суперечить вимогам права, тому не є чинним [54].

Отже, зміст правочину не може суперечити нормам, закріпленим у актах цивільного законодавства.

Особливістю правочинів є те, що вони за змістом можуть відрізнятися від визначених законодавством диспозитивних норм або ж взагалі не бути

передбачені законом, але, разом з тим, вони повинні відповідати загальним засадам і змісту цивільного законодавства.

Оскільки поняття правочину тісно пов'язане з поняттям договору, варто проаналізувати визначення договору, закріплене в законодавстві. Так, згідно статті 626 ЦК України договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [8].

Проаналізувавши визначення правочину та договору, що наведені в законодавстві, можна зробити висновки щодо їх співвідношення. По-перше, ці дві категорії належать до юридичних фактів дії; по-друге, договір є різновидом правочину як юридичний факт дії, тому правочин зіставляється з договором як загальне й конкретне, при цьому кожний договір є правочином, але не кожний правочин є договором; по-третє, договір розуміють у цивільному праві в кількох аспектах, правочин же має ще більш складну правову природу, тому що передбачає як різновиди, крім правочину-договору, інші види правочинів; по-четверте, поділ правочинів на односторонні та дво-, багатосторонні здійснюється за критерієм наявності певної кількості сторін правочину, а поділ договорів на односторонні та дво- й багатосторонні за іншим критерієм – наявності взаємних прав та обов'язків у сторін договору.

Визначення електронного правочину міститься п. 7 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію». Відповідно до зазначеної норми, електронний правочин – це дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснена з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем [13].

Крім того, чинне законодавство не передбачає визначення договору, укладеного в «мережі Інтернет», а Закон України «Про електронну комерцію» передбачає в таких випадках визначення «договору (правочину), укладеного за допомогою «інформаційно-телекомунікаційних систем». Тобто в законодавстві не міститься як такого визначення «Інтернет», а застосовується лише поняття «інформаційно-телекомунікаційної системи». Також, Закон

України «Про захист прав споживачів» передбачає вчинення правочину за допомогою засобів дистанційного зв'язку та надає роз'яснення, відповідно до якого, засобами дистанційного зв'язку є телекомунікаційні мережі, поштовий зв'язок, телебачення, інформаційні мережі, зокрема Інтернет, які можуть використовуватися для укладення договорів на відстані.

Електронні правочини охоплюють різні види договорів (договір купівлі-продажу, ліцензійний договір, договір хостингу тощо). Тому визначення умов виконання електронного правочину, що впливають із його предмета, повинно здійснюватись щодо кожного виду такого правочину окремо.

Чинне законодавство передбачає обмеження щодо можливості вчинення правочинів в електронній формі, зокрема, це стосується правочинів щодо яких є пряма вказівка законодавця (наприклад, встановлено спеціальний порядок переходу права власності); стороною правочину є орган державної влади або орган місцевого самоврядування; законодавчо встановлене обов'язкове нотаріальне посвідчення або державна реєстрація правочину; вчинення правочинів у сфері сімейних правовідносин, грального бізнесу та ін.

Як зазначено у п. 2 ч. 2 ст. 1 Закону України про електронну комерцію», даний закон не застосовується при регулюванні відносин між суб'єктами цивільних правовідносин, якщо «однією зі сторін є фізична особа, яка не зареєстрована як фізична особа – підприємець та реалізує або пропонує до реалізації товари, виконує роботи, надає послуги з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем» [13].

Саме тому, за допомогою мережі Інтернет зараз можна укладати будь-які види договорів: купівлі-продажу, міни, дарування, оренди, поставки, надання послуг та навіть трудові договори. Всі вони укладаються в електронній формі та мають особливий порядок укладення.

Закон України «Про електронну комерцію» у п. 5 ч. 1 ст. 3 закріпив визначення електронного договору як домовленості двох або більше сторін, спрямованої на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків та оформленої в електронній формі [13].

Стосовно договору, укладеного в мережі Інтернет, то дане поняття пропонуємо визначити як угоду двох або більше сторін, спрямовану на встановлення, зміну чи припинення правовідносин, укладену в електронній формі за допомогою всесвітньої мережі Інтернет.

А.М. Долінська зазначає, що переміщення товарів і надання послуг здійснюється у фізичному світі, а не безпосередньо в мережі Інтернет, а тому сам Інтернет є своєрідною «платформою для укладення правочинів». Окремим «товаром» може виступати й «інформація», яка набувається і передається між інтернет-користувачами безпосередньо в Інтернеті. А об'єктами правочинів у сфері ІТ може бути як реальний товар, так і інформація (як товар) [33, с. 117-118].

Більшість відносин, що виникають і реалізуються у сфері електронної комерції, мають договірний характер. На доктринальному рівні сформувалися різні підходи як щодо розуміння поняття «електронний договір», так і стосовно класифікації таких договорів.

Найчастіше в літературі зустрічається класифікація, яка базується на критерії поділу залежно від сторін, способу вчинення правочину та виокремлення характерних послуг [59].

Оскільки в мережі Інтернет на сьогоднішній день можна укласти майже всі види договорів, то можна взяти за основу загальну класифікацію правочинів. Тоді всі правочини, що укладаються в мережі Інтернет можна класифікувати за наступними ознаками.

Договори, що укладаються в Інтернеті можна підрозділити на два види: договори, що укладаються за допомогою Інтернету як засобу зв'язку, тобто як аналога факсу і т. п.; договори, що укладаються в Інтернеті як правовому просторі [37].

За співвідношенням прав і обов'язків можна виділити односторонні і двосторонні договори. В односторонніх договорах одна сторона має тільки права, а інша - тільки обов'язки. У двосторонньому договорі у кожній стороні є як права, так і обов'язки. У сфері інтернет-торгівлі

більшість договорів носить двосторонній характер, що зумовлено специфікою інтернет-відносин.

Поділ правочинів в мережі Інтернет може також здійснюватись на прями та непрямі. Так, прямі електронні правочини – стосуються предмету, який має електронну форму вираження (наприклад, комп'ютерна програма, електронна база даних, e-banking). Непрямі електронні правочини – вчиняються за допомогою електронних засобів комунікації, але виконуються в традиційній формі. До прикладу, виконання договору, яке полягає в купівлі-продажу книжки в Інтернет-магазині настає шляхом поставки книжки покупцю через, наприклад, кур'єра. Таким чином електронним є лише етап вчинення правочину, в той час виконання здійснюватиметься в традиційний спосіб [53, с. 74]. Схожу позицію висловлює й І.В. Давидова, яка виділяє існування «традиційних», «перехідних» та «нових» правочинів [32, с. 12].

Найпопулярнішими способами укладання договорів у сфері електронної торгівлі в західних країнах та США є договори, які укладаються шляхом «кліку» у відповідному віконечку на сайті, тобто на пропозицію укласти договір покупець, замовник, натискаючи на кнопку «Я згоден», висловлює свою згоду з умовами договору та договори, які укладаються шляхом використання самого веб-сайту [29 с. 244].

Беручи за основу класифікацію договорів, передбачених Цивільним кодексом України, то можна виділити залежно від характеру переміщення матеріальних благ оплатні і безоплатні договори. За відплатним договором одна сторона отримує плату за виконання своїх обов'язків. У безоплатному договорі одна сторона зобов'язується надати що-небудь іншій стороні без отримання від неї плати.

За часом виникнення правовідносин розрізняють консенсуальні і реальні договори. Для укладення консенсуального договору достатньо угоди сторін з усіх істотних умов (договори купівлі-продажу, підяду, доручення тощо). Для укладення реального договору крім угоди сторін необхідна ще й передача

предмета договору (наприклад, позика). Слід зазначити, що в Інтернеті укладають в основному консенсуальні договори.

Також можна виділити класифікацію правочинів за критерієм поділу відповідно до статусу сторін. Зокрема можна виділити такі категорії правочинів як:

- правочини, вчинені між підприємцями – торговими партнерами.
- правочини, в яких однією стороною є підприємець, а іншою – споживач;
- електронні відносини між роботодавцем та працівником;
- правочини, вчинені між споживачами. Необхідно підкреслити, що такі договори найчастіше укладаються за допомогою Інтернет-аукціонів, на порталах яких споживачі пропонують товари або послуги іншим споживачам.
- електронні взаємовідносини адміністрація – підприємець. Під цим розуміється електронний спосіб подання та отримання інформації від державних органів (електронне надсилання звітів);
- електронні відносини між державними органами та громадянином;
- обмін інформацією між державними інституціями [53 с. 86].

За критерієм доступу до постачальника послуг можна виділити правочини про надання доступу до інформаційно-телекомунікаційної мережі; правочини про надання інформаційно-телекомунікаційних мереж; правочини про надання послуг в мережі.

Отже, поняття правочину, укладеного в мережі Інтернет, пропонуємо визначити як домовленість двох або більше сторін, спрямовану на встановлення, зміну чи припинення правовідносин, укладену в електронній формі за допомогою всесвітньої мережі Інтернет.

Оскільки на даний час існує чимало наукових поглядів на класифікацію правочинів в мережі Інтернет, пропонуємо систематизувати класифікацію правочинів та провести наступну класифікацію правочинів в мережі Інтернет. Зокрема, пропонуємо виілити такі критерії поділу правочинів, вчинених в мережі Інтернет: за способом укладення (договори, що укладаються за

допомогою Інтернету як засобу зв'язку, договори, що укладаються в Інтернеті як правовому просторі), за співвідношенням прав і обов'язків (односторонні і двосторонні договори); в залежності від предмета договору (прямі електронні договори та непрямі; відповідно до статусу сторін (укладені між підприємцями – торговими партнерами, договори, в яких однією стороною є підприємець, а іншою – споживач, між роботодавцем та працівником, між споживачами, між державними органами та громадянином); за критерієм доступу до постачальника послуг (договори про надання доступу до інформаційно-телекомунікаційної мережі; про надання інформаційно-телекомунікаційних мереж; про надання послуг в мережі), за місцем вчинення (через Web-сайт; по e-mail.).

1.2. Порядок та особливості укладення договорів в мережі Інтернет

Як уже зазначалось, за допомогою мережі Інтернет можна укласти будь-які види договорів: купівлі-продажу, міни, дарування, оренди, поставки, надання послуг та навіть трудові договори. Всі вони укладаються в електронній формі та мають особливий порядок укладення.

Закон України «Про електронну комерцію» у п. 5 ч. 1 ст. 3 закріпив визначення електронного договору як домовленості двох або більше сторін, спрямованої на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків та оформленої в електронній формі [13].

Договір, укладений в мережі Інтернет, - це угода двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну чи припинення правовідносин, укладена в електронній формі за допомогою всесвітньої мережі Інтернет.

Тобто, всі договори, що укладаються за допомогою мережі Інтернет вчиняються в електронній формі. А отже єдиною відмінністю між електронним договором та договором, укладеним в мережі Інтернет можна вважати саме наявність віртуальної площадки для укладення такого договору (мережі Інтернет) [52, с.186].

Згідно з положеннями п. 2 ч. 2 ст. 639 Цивільного кодексу України, якщо сторони домовилися укласти договір за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, він вважається укладеним у письмовій формі [8].

Отже, договір, укладений за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, має юридичну силу договору, укладеного в письмовій формі.

Що стосується особливостей договору, укладеного в електронній формі, то С. Пилипенко у своїй праці наводить такі особливості, зокрема: сторони безпосередньо не контактують між собою і обмін інформацією здійснюється через інформаційних посередників, якими відповідно до Закону є оператори телекомунікацій, оператори послуг платіжної інфраструктури, реєстратори, що присвоюють мережеві ідентифікатори, та інші суб'єкти, що забезпечують передачу та зберігання інформації з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем. Наступною особливістю договору, укладеного в електронній формі, є те, що інформаційний посередник, в силу закону, відповідає за програмне забезпечення та здійснює заходи щодо зберігання і передання інформації. Разом із тим посередник не несе відповідальності за зміст переданої чи отриманої інформації та за шкоду, завдану внаслідок використання результатів таких послуг, за умови, що він не є ініціатором передачі такої інформації, не обирає її одержувача та не може змінити її зміст [49 с. 52].

Закон України «Про електронну комерцію», зокрема ч. 3 ст. 11, встановлює вимоги до укладання електронного договору, а саме, електронний договір укладається шляхом надсилання пропозиції його укласти (оферти) однією стороною та її прийняття (акцепту) другою стороною [13]. Проте електронний договір має свої особливості, які відрізняють його від звичайного письмового договору.

Основною умовою укладання договору, яка характерна як для письмового так і для електронного договору є умова про те, що електронний договір повинен включати всі істотні умови для відповідного виду договорів,

інакше він може бути визнаний неукладеним або недійсним, в зв'язку недодержанням письмової форми в силу прямої вказівки закону. Ця умова відноситься не лише до електронних договорів, але стосується в першу чергу і до письмових договорів.

Відтак, для укладання договору оферент розміщує публічну оферту у мережі Інтернет. Будь-яка особа, що бажає укласти такий договір на запропонованих умовах, акцептує оферту через заповнення форми договору і її підписання.

Згідно ч. 4 ст. 11 Закону України про електронну комерцію оферта може бути зроблена шляхом надсилання комерційного електронного повідомлення, розміщення в Інтернеті або інших інформаційнотелекомунікаційних системах та може включати умови, що містяться в іншому електронному документі, шляхом відсилання до нього. [13]. Тобто Закон передбачає декілька шляхів надсилання оферти.

Відповідно до ч. 8 ст. 11 вищезазначеного закону якщо укладення електронного договору відбувається в інформаційнотелекомунікаційній системі суб'єкта електронної комерції, для прийняття пропозиції укласти такий договір особа має ідентифікуватися в такій системі та надати відповідь про прийняття пропозиції (акцепт) шляхом: надсилання електронного повідомлення особі, яка зробила пропозицію укласти електронний договір, або заповнення формуляра заяви (форми) про прийняття такої пропозиції в електронній формі; вчинення дій, що вважаються прийняттям пропозиції укласти електронний договір, якщо зміст таких дій чітко роз'яснено в інформаційній системі, в якій розміщено таку пропозицію, і ці роз'яснення логічно пов'язані з нею [13]. Тобто, додавання товару у віртуальний кошик, відправлення та оформлення замовлення також може вважатися прийняття покупцем пропозиції.

Найбільш поширеною в науковій літературі є дихотомічна класифікація електронних договорів, згідно з якою виділяють click-wrap і browswrap-контракти. Так, перший різновид договорів (click-wrap-контракти)

характеризується тим, що особа, яка приєдналася до умов договору, має можливість ознайомитися з ними до моменту вираження своєї згоди, а сама згода виражається шляхом «кліка» на відповідному інтерактивному зображенні на екрані (наприклад, шляхом проставляння «галочки» у вікні «я згоден з умовами договору»). Друга група контрактів охоплює ситуації, коли умови договору доступні для ознайомлення за посиланням на веб-сайті, але користувач не обов'язково повинен пройти за цим посиланням, щоб висловити згоду на укладення договору [56, с. 71].

Крім того, при вчиненні правочину в мережі Інтернет існує проблема визначення моменту прийняття пропозиції укладення договору (акцепту). Оскільки для цього необхідно ідентифікуватись в системі та надати згоду на укладення такого договору, а надання згоди можливо в різних формах.

При укладенні електронних договорів в мережі Інтернет існує чимало ризиків. Наприклад, при здійсненні операцій купівлі-продажу онлайн виникають чисельні ризики для споживачів, які часто негативно впливають на успішність електронної комерції. В Україні ці ризики в основному пов'язані з порушеннями прав споживачів та наявними можливостями недобросовісним учасникам електронної комерції уникати відповідальності за шахрайство. Одним із способів управління ризиками при проведенні будь-яких операцій електронної комерції є укладення угод (договорів) за допомогою засобів дистанційного зв'язку [58 с.67].

Після переговорів сторони підписують договір за допомогою електронного підпису або його аналога. Метою підписання договору є необхідність ідентифікації підписанта, підтвердження згоди підписанта з умовами договору, а також підтвердження цілісності даних в електронній формі.

Підписанням договору завершується процес укладення договору. І саме на цій стадії виникає все більше складнощів. Користувачі спеціалізованої інформаційної мережі укладають між собою договори відповідно до правил,

установлених власником даної мережі. Як аналоги власноручних підписів сторін служать коди користувачів системи.

Однією з основних проблем регулювання відносин, які виникають із приводу використання мережі Інтернет, є складність ідентифікації їхніх учасників [30, с. 4].

Стаття 7 Закону України «Про електронну комерцію» встановлює певні вимоги, що є обов'язковими для продавця або виконавця, або постачальника товарів робіт, послуг в електронній комерції. До цих вимог законодавець відносить такі: повне найменування юридичної особи або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи-підприємця; місцезнаходження юридичної особи або місце реєстрації та місце фактичного проживання фізичної особи-підприємця; адреса електронної пошти або адреса Інтернет-магазину; ідентифікаційний код для юридичної особи або реєстраційний номер облікової картки платника податків для фізичної особи-підприємця; відомості про ліцензію (якщо відповідна господарська діяльність підлягає ліцензуванню); інформація про вартість доставки тощо [13].

Причому продавець зобов'язаний забезпечити простий і стабільний доступ до такої інформації.

Однак, багатьма продавцями ця вимога закону ігнорується. Практика показує, що надання цієї обов'язкової інформації здійснюється вкрай неохоче та потребує додаткової перевірки її достовірності. Водночас інша сторона (покупець) зобов'язана вказати свої справжні дані, оскільки отримання товару через поштові відділення можливо лише після пред'явлення документа, який ідентифікує особу.

Відповідно до п. 2 ст. 28 ЦК України фізична особа може використовувати псевдонім або діяти без зазначення імені, зокрема, це стосується мережі Інтернет, які допускають отримання доступу до наявних у ній інформаційних ресурсів без зазначення реального імені [8]. Така ситуація автоматично ускладнює можливість ідентифікації суб'єктів в Інтернеті, зокрема, покупця. Якщо ж умовою відпуску товару є пред'явлення документа

з метою ідентифікації особи (наприклад, при отриманні товару в поштових відділеннях), необхідно вказати свої справжні дані. В іншому випадку продавець жодним чином не може визначити обсяг дієздатності контрагента, що відповідно до чинного законодавства може бути підставою для притягнення до відповідальності саме продавця.

Разом з тим, продавець повинен вказати свої дані, проте досить складно перевірити достовірність такої інформації і прослідкувати чи такі дії здійснюються однією особою під одним і тим же ідентифікатором або ж під одним ідентифікатором діють кілька осіб.

Ю.О. Патинка слушно зазначає, що «складність в ідентифікації сторони договору з використанням інтернет-мережі пов'язана не тільки з проблемою визначення, хто прийняв пропозицію, і чи має він необхідний обсяг дієздатності, який дає право вступати в договірні відносини, а й з проблемою можливості незаконного використання чужого ідентифікатора (імені), що може потягти за собою певні наслідки (заподіяти збитки) для одній зі сторін» [48, с. 54].

У 2021 році на практиці застосовуються декілька видів електронної ідентифікації, які різняться між собою технічними можливостями, рівнем захисту, колом операцій, де можуть бути застосовані. Зокрема, це електронний підпис; електронний підпис одноразовим ідентифікатором; аналог власноручного підпису; паспорт громадянина України у формі карти з безконтактним електронним носієм та електронним підписом (ID-картка); Mobile ID; Bank ID; Smart-ID (лише впроваджується).

Відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги» [10], виділяється три рівні електронних підписів: «електронний підпис», «кваліфікований електронний підпис», «удосконалений електронний підпис», де кваліфікований є найбільш захищеним, адже в його основі лежить сертифікат відкритого ключа, що є кваліфікованим, а програмне забезпечення та обладнання, за допомогою якого він здійснюється, задовольняє додаткові вимоги.

К.В. Єфремова наголошує на тому, що однією з прогалин сучасного законодавства є відсутність обов'язку особи, яка має намір створити веб-сайт, надати свої персональні дані для ідентифікації її як власника цього сайту. На сьогодні в мережі Інтернет уже розроблено окремі інститути для ідентифікації таких осіб за допомогою сервісу «whois», що використовується для направлення запитів із приводу отримання інформації про реєстрацію доменного імені до фактичного делегування веб-адреси клієнту, проте це не вирішує проблему ідентифікації, оскільки власником доменного імені та власником інформації, розташованої на веб сайті, можуть бути різні особи» [35, с. 9].

Чимала кількість судових спорів виникає стосовно підпису електронних договорів.

Наприклад, у справі № 524/5556/19 Позивач просила суд визнати недійсним пункт 4.3. договору про надання фінансового кредиту та визнати цей договір у цілому недійсним [23].

Позивач, зокрема, зазначав, що договір про надання фінансового кредиту ним не підписаний, сторони не погодили всі істотні його умови. Оспорюваний договір містить несправедливі умови, які суперечать принципу сумлінності, що є наслідком істотного дисбалансу договірних прав та обов'язків, направлених на погіршення становища споживача, що є підставою для визнання такого договору недійсним.

Також відсутні докази передачі йому відповідачем кредитних коштів, тому договір не може вважатися укладеним.

У Постанові від 12 січня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду дійшов висновку, що оспорюваний договір про надання фінансового кредиту підписаний позивачкою за допомогою одноразового паролю-ідентифікатора, тобто належними та допустимими доказами підтверджено укладання між сторонами спірного правочину. Без отримання листа на адресу електронної пошти та/або смс-повідомлення, без здійснення входу на сайт товариства за допомогою

логіна особистого кабінету і пароля особистого кабінету кредитний договір між позивачем та відповідачем не був би укладений. Сторони досягли згоди щодо усіх істотних умов правочину, що спростовує доводи касаційної скарги у цій частині [23].

До аналогічних висновків дійшов Верховний Суд у постановках від 23 березня 2020 року у справі № 404/502/18 [21]; від 9 вересня 2020 року у справі № 732/670/19 [22].

Згідно з вимогами чинного законодавства України в мережі Інтернет неможливо укласти цивільно-правові договори, щодо яких законом встановлена вимога їх нотаріального посвідчення, таким способом, який би цілком забезпечив дистанційну участь сторін такого договору [46, с. 92].

Хоча Закон України «Про електронну комерцію» значно спростив розуміння поняття та порядку укладення електронних договорів, проте він не вирішив питання належного цивільно-правового регулювання договірних відносин у сфері електронної комерції [36, с. 52].

Аналіз судової практики дає змогу визначити низку характерних спірних питань, які виникають у відповідних категоріях справ. Тому, для виявлення проблемних питань варто проаналізувати судову практику у сфері електронних договорів.

Часто при вирішенні спорів, що виникають з договорів, укладених в мережі Інтернет, сторони посиляються на роздруківки електронного листування як на доказ у справі. Проте у Постанові Верховного Суду від 19.12.2018 р. у справі №226/1204/18 Верховний Суд акцентує увагу, що роздруківка електронного листування не може вважатись електронним документом [19].

Роздруківка електронної переписки без електронного цифрового підпису не може бути використана як доказ у справі, оскільки не відповідає вимогам Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», оскільки не містить електронного підпису, який є обов'язковим реквізитом електронного документа, що унеможливорює

ідентифікацію відправника повідомлення та зміст такого документу не захищений від внесення правок та викривлення [11].

Ще хиткішою є ситуація із соціальними мережам. Оскільки на даний час частішають випадки укладення договорів через соціальні мережі, наприклад, Facebook, важливою є постанова Верховного Суду від 27.11.2019 р. у справі №667/266/15-ц. У даній справі особа власника сторінки у Facebook оспорювалась, тому суд прийшов до висновку, що, оскільки зареєструватися у цій соціальній мережі може будь-хто та під будь-яким іменем, достовірно з'ясувати належність сторінки у цій мережі конкретній людині неможливо, а тому скріншоти із зображенням змісту таких сторінок є неналежним доказом [20].

Отже, складність ідентифікації сторони при укладенні договорів в мережі Інтернет є однією з основних проблем при вирішенні спорів в судовому порядку.

Вважаємо, що хоча чинним законодавством передбачено порядок укладення договорів в мережі Інтернет, проте при виникненні спорів та їх вирішенні в судовому порядку сторони не завжди зможуть довести ті обставини на які вони посилаються через недосконалість судової системи, а саме через фактичну відсутність робочої судової інформаційно-телекомунікаційної системи, та через фактичну відсутність норм, які б регулювали порядок та особливості укладення угод у мережі Інтернет, а саме: момент укладення угоди в мережі Інтернет, проблеми ідентифікації сторони при укладенні договору та належна відповідальність за вчинення правопорушень при укладенні договорів у мережі Інтернет, відповідальність за невиконання взятих на себе забор'язань, складність притянення до відповідальності сторони за договором у разі порушення чи невиконання умов договору.

Останнім часом великого поширення набуває укладення договорів через мережу Інтернет. Особливо в часи всесвітньої пандемії та карантинних обмежень ця тенденція тільки набирає обертів. Оскільки саме такі правочини,

вчинені за допомогою Інтернет простору, забезпечують можливість функціонування господарюючих суб'єктів та фізичних осіб, які втратили можливість працювати оффлайн. Проте навіть при укладенні договорів в мережі Інтернет виникають складнощі, які приводять до недійсності таких договорів. А саме неузгодженість всіх істотних умов договору, складність ідентифікування сторін договору, а також складність притягнення до відповідальності сторін за невиконання умов договору.

На практиці залишилася невирішеною низка важливих питань, які пов'язані з укладанням і виконанням договорів у мережі Інтернет, а саме: ідентифікація сторін, що укладають договір, визначення часу укладення договору та притягнення до відповідальності за порушення умов договору.

Удосконалення законодавства в даній частині значно зменшить випадки порушення порядку та умов укладення договору в мережі Інтернет. Саме тому, пропонуємо внести до Закону України «Про електронну комерцію» зміни, а саме, статтю 6 доповнити п.4., який викласти в такій редакції: «Учасники відносин у сфері електронної комерції зобов'язані при укладенні договору в мережі Інтернет «вказувати правдиві відомості про себе при ідентифікації суб'єкта».

Отже, договори, укладені в електронній формі в мережі Інтернет, прирівнюються за юридичною силою до правочинів, укладених у письмовій формі. Разом з тим, чинне законодавство потребує вдосконалення шляхом більшої деталізації процесу та способів надання й засвідчення електронних доказів, оскільки в даній частині виникає чимало судових спорів, де сторони надають роздруківки електронних листувань без накладення електронного підпису в якості доказів, проте такі докази відповідно до висновків Верховного Суду є недостатніми та недопустимими та не можуть вважатись належними доказами.

Також законодавство потребує актуалізації діючих норм, оскільки чинний Закон України «Про електронну комерцію», який є одним з основних нормативно-правових актів, що регулює порядок укладення електронних

договорів, містить багато відсилань на нормативно-правові акти, які вже втратили чинність (наприклад, відсилання до Закону України «Про електронний цифровий підпис», який вже втратив чинність).

Що стосується електронних доказів, які подаються сторонами при вирішенні спорів в судовому порядку, то зважаючи на чималу кількість постанов Верховного Суду, вважаємо за доцільне абз. 1 п. 13 ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» викласти в наступній редакції: «Електронні документи, пов'язані з електронним правочином, можуть бути подані як докази сторонами та іншими особами, які беруть участь у судовому розгляді справи лише за наявності електронного підпису або його аналогу на такому документі».

Отже, порядок укладення договору в мережі Інтернет регулюється великою кількістю нормативно-правових актів та має свої особливості порівняно із звичайним договором укладеним в письмовій формі. Проте на практиці трапляються спірні питання, які необхідно врегулювати на законодавчому рівні шляхом внесення відповідних змін до законодавства, враховуючи практику Верховного Суду та міжнародний досвід в даній сфері.

1.3 Міжнародний досвід регулювання правочинів в мережі Інтернет

У зв'язку зі стрімким розвитком Інтернет технологій та швидкими темпами інформатизації суспільства все частіше постає питання врегулювання Інтернет відносин на міжнародному рівні. Оскільки однобічне застосування державою правових норм, що регулюють подібні відносини, є неефективним без врахування досвіду міжнародної практики і законодавства інших країн. Саме тому постає необхідність проаналізувати міжнародний досвід врегулювання правочинів, що укладаються в мережі Інтернет.

Варто зазначити, що початок формуванню міжнародного права у цій сфері поклала Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН), 16 грудня 1996 року прийнявши «Типовий закон про електронну торгівлю Комісії ООН з

міжнародного торговельного права» (відомий як Типовий закон ЮНСІТРАЛ «Про електронну торгівлю») [4]. Саме даний закон заклав правову основу для розвитку міжнародного права у галузі електронної торгівлі.

Типовий закон про електронну торгівлю має на меті забезпечити та полегшити торгівлю, що ведеться за допомогою електронних засобів, і хоча цей правовий акт має рамковий, рекомендаційний характер, він був спрямований на усунення юридичних перешкод та підвищення юридичної передбачуваності електронної комерції.

Типовий закон заклав правові засади діяльності у сфері електронної торгівлі, ввів визначення таких основних понять, як електронний документ, електронний документообіг, електронний підпис, автор електронного документа, інформаційна система тощо, а також визнав юридичну і доказову силу за документами, що мають тільки електронну форму, визначив вимоги до електронного підпису як засобу підтвердження автентичності й цілісності електронного документа [41].

Як наголошує О. Василенко стосовно функцій паперового документа, слід зазначити, що електронні записи дозволяють забезпечити такий же рівень безпеки, як і документи, складені на папері, і в більшості випадків вищу міру надійності і швидкість обробки, особливо в тому, що стосується визначення джерела і вмісту даних, за умови дотримання ряду технічних і правових вимог [27, с. 165].

Наступним кроком правового регулювання в цій галузі стала Конвенція Організації Об'єднаних Націй «Про використання електронних повідомлень в міжнародних договорах» [2].

Робота над зазначеною Конвенцією тривала з 2002 по 2005 роки і, як зазначав ЮНСІТРАЛ, актуальність прийняття цього акту полягала в такому: 1) він покликаний посилити гармонізацію правил, що стосуються електронної торгівлі; 2) сприяти однаковості під час прийняття на національному рівні типових законів ЮНСІТРАЛ, що стосуються електронної торгівлі, а також оновити і доповнити деякі положення цих типових законів в світлі практики;

3) усунення перешкод, що можуть виникати у зв'язку з раніше прийнятими міжнародно-правовими актами або договорами міжнародної торгівлі [20].

Крім того, Конвенцією визнається юридична сила договорів, укладених за допомогою електронних повідомлень, пропонується базовий стандарт, якому повинно відповідати повідомлення для виконання вимоги «письмової форми», «наявності підпису», «еквіваленту оригіналу». Конвенція пропонує підхід до регламентації часу і місця відправлення і отримання електронних повідомлень, закріплює поняття електронної оферти і дозволяє укласти договори з використанням автоматизованих систем повідомлень тощо.

Одним із важливих положень Конвенції, на думку О.С. Василенко, є «вирішення питання помилок, які можуть бути допущені в процесі функціонування системи повідомлень або в результаті дій особи, що використовує автоматизовані системи повідомлень, а також розподілення ризику в таких випадках» [28, с. 594].

Конвенція ООН про електронні комунікації не поширюється на правостановлюючі документи та оборотні (товаророзпорядчі) інструменти або документи, з огляду на особливу складність створення електронного еквівалента паперової оборотності, для мети якої потрібно було розробити спеціальні правила. Такі правила було розроблено в 2017 році ЮНСІТРАЛ та реалізовано в Типовому законі «Про електронні передавальні записи [63].

Мета даного документу полягала у забезпеченні легального використання електронних передавальних записів як всередині країни, так і за її межами. Типовий закон застосовується до електронних передавальних записів, які функціонально еквівалентні паперовим передавальним документам або інструментам. Сам Типовий закон став логічним продовженням Конвенції Організації Об'єднаних Націй «Про договори міжнародного перевезення вантажу повністю або частково морем» (2009 р.) [64].

Поряд з нормотворчою діяльністю ООН Європейський Союз також відіграв чималу роль у формуванні міжнародного права у сфері електронної комерції та правочинів у мережі Інтернет.

Так, у 1998 році Європейський Союз прийняв Директиву “Про деякі аспекти електронної торгівлі на внутрішньому ринку”. Основним завданням Директиви стало забезпечення умов належного функціонування міжнародної електронної комерції між державами-членами ЄС. До того ж, Директива є досить великим документом, що визначає правове регулювання значного кола суспільних відносин у сфері електронної торгівлі. Крім загальних положень, Директива містить комплекс норм, які більш детально регулюють окремі аспекти електронної торгівлі [3].

Підписана Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та безпосередня близькість до ринків країн-членів ЄС спонукає до визначення основних тенденцій розвитку внутрішньої торгівлі європейського ринку та вивчення його впливу на внутрішній торговельний простір та можливостей для вітчизняних підприємців. А Директива про е-комерцію встановила основні засади надання послуг за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Варто погодитись із думкою Д. Адамюка, який слушно називає її рамковою, оскільки вона містить загальні норми, спрямовані на регулювання різних питань у сфері е-комерції. Основною метою її прийняття було усунення існуючих на той час бар'єрів для створення і вдалої діяльності надавачів Інтернет-послуг незалежно від того, на території якої держави ЄС вони знаходяться [71].

Досліджуючи питання регулювання захисту прав споживачів у сфері правочинів у мережі Інтернет саме в частині вирішення спорів, що можуть виникати з цього, варто відзначити Директиву Європейського Парламенту та Ради від 12 грудня 2006 року про послуги на внутрішньому ринку. Директива була прийнята з метою створення доступних механізмів захисту прав споживачів. Ідея полягає в тому, щоб споживач та продавець, які знаходяться

в різних країнах ЄС, і у відносинах яких виник спір, могли вирішити його дистанційно (п. 5 преамбули) [65].

Окремим актом, що встановлює механізми захисту прав споживачів у спорах, що виникають саме з онлайн транзакцій, є Регламент Європейського союзу № 524/2013 від 21 травня 2013 року про вирішення спорів у режимі онлайн для споживчих спорів та внесення змін до Регламенту. Цей Регламент пропонує способи швидкого, доступного та ефективного вирішення спорів, що виникають із або у зв'язку з укладення договорів онлайн (п. 8 преамбули) [67].

Відповідно до п. 12 преамбули до Директиви Європейського Парламенту та Ради від 12 грудня 2006 року про послуги на внутрішньому ринку, можемо стверджувати, що положення Директиви від 12.12.2006 та Регламенту від 21.05.2013 разом становлять систему норм, спрямованих на вирішення спорів між продавцями та споживачами у сфері е-комерції, оскільки ефективне застосування засобів, передбачених Регламентом, неможливе без належного функціонування підприємств, що займаються альтернативним вирішенням спорів відповідно до Директиви.

Окремо звернемо увагу також на Директиву 2019/771 «Про деякі аспекти договорів продажу товарів» [69] та Директиву 2019/770 «Про деякі аспекти договорів продажу цифрових товарів та надання цифрових послуг» [68]. Директиви стосуються основних видів договорів - купівлі-продажу товарів і договорів надання послуг та спрямовані на врегулювання як звичних питань, таких як неотримання оплаченого онлайн товару чи отримання пошкодженого товару (зокрема, Директива «Про деякі аспекти договорів продажу товарів») так і на регламентацію відносин саме у сфері реалізації і споживання цифрового контенту, що є специфічним предметом договору (Цифрова директива). Обидві Директиви були прийняті у травні 2019 року і спрямовані на зближення національного законодавства держав-членів ЄС у сфері торгівлі цифровим контентом та послугами.

Крім того, держави-учасниці Всесвітньої митної організації на сесії 105/106 підписали Декларацію про наміри щодо запровадження Рамкових стандартів з безпеки та спрощення світової торгівлі [66].

Європейською економічною комісією ООН та Центром ООН сприяння торгівлі та електронного бізнесу прийнято такі акти:

- типова угода обміну при міжнародному комерційному використанні електронного обміну даними (Додаток до Рекомендації № 26 «Комерційне використання угод обміну при електронному обміні даними» [3];
- угода про електронну комерцію (Рекомендація № 31, прийнята Центром ООН сприяння торгівлі та електронного бізнесу (UN/CEFACT), березень 2000 р., м. Женева) [5].

Здебільшого зазначені акти мають декларативний характер та закріплюють загальні принципи правовідносин у мережі Інтернет.

Поряд з міжнародним правом, активно розвивається і національне законодавство окремих країн світу. Уряди окремих держав прийняли свої закони, що регулюють діяльність у сфері Інтернет відносин. Особливо успішно у цьому напрямі вели роботу Сполучені Штати Америки, де прийнято 12 федеральних законів щодо регулювання відносин у сфері Інтернет [43].

Проаналізувавши міжнародний досвід врегулювання правочинів в мережі Інтернет, варто зазначити, що на міжнародному рівні кодексам, регламентами, положеннями та правилами вже закріплено юридичну силу договорів, укладених за допомогою електронних повідомлень, встановлено базовий стандарт, якому повинно відповідати повідомлення для виконання вимоги «письмової форми», «наявності підпису», «еквіваленту оригіналу», сформовано підхід до регламентації часу і місця відправлення і отримання електронних повідомлень, закріплено поняття електронної оферти та встановлено механізми захисту прав споживачів у спорах, що виникають з Інтернет-правочинів.

Пропонуємо імплементувати окремі положення що стосуються електронної оферти в національне законодавство, у зв'язку з чим ч. 4 ст. 11

Законоу України «Про електронну комерцію» доповнити пунктом 2, який викласти в такій редакції: «Електронною офертою є пропозиція укласти договір, зроблена за допомогою одного або кількох електронних повідомлень, яке адресовано не одній стороні, а є загальнодоступною для сторін, які використовують інформаційно-телекомунікаційні системи, та в якій міститься намір сторони, вважати себе зобов'язаною у разі прийняття такої пропозиції (акцепту)».

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ПОРУШЕНИХ ПРАВ ПРИ ВЧИНЕННІ ІНТЕРНЕТ-ПРАВОЧИНІВ

2.1. Загальна характеристика механізму захисту прав особи в мережі Інтернет

Мережа Інтернет сьогодні стала структурою, вкрай необхідною для людської життєдіяльності. Права людини стають найбільш проблемною сферою захисту, адже нормативно-правове регулювання в даній сфері значно відстає від реальних потреб.

Кожна особа, права якої порушено, має право на захист своїх порушених прав. Для забезпечення реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина, законодавство України передбачає можливість здійснення громадянами певних дій, а також утворення системи органів держави, призначенням якої є допомога громадянам у реалізації і захисті їх прав. Можливість здійснення громадянами певних вчинків щодо захисту власних прав і свобод і системи органів, які захищають і забезпечують ці права та свободи утворюють юридичний механізм захисту прав людини.

Відтак, механізм захисту прав людини можна визначити як можливість громадян здійснювати дії, щодо захисту власних прав та свобод.

Механізми захисту порушених прав особи в мережі Інтернет можуть бути як судовими, так і позасудовими. Для отримання правового захисту не обов'язково одразу вдаватися до судових засобів. Ефективні засоби правового захисту можна отримати безпосередньо від Інтернет-провайдерів, органів державної влади та національних правозахисних органів.

Загалом, Конституція України [1] передбачає можливість здійснення громадянами дій, спрямованих на захист їх прав і свобод, такі як:

- захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (ст. 27);

- об'єднуватися в політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод (ст. 36);
- проводити збори, мітинги та демонстрації;
- направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення до органів державної влади (ст. 39);
- захищати в суді свої права і свободи (ст. 55);
- звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (ст. 55);
- звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних установ або органів (ст. 55). [1]

На думку М.Д. Савенко, основу механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина становлять правові принципи, норми (юридичні гарантії), а також умови і вимоги діяльності органів влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, громадян, які в сукупності забезпечують дотримання, реалізацію і захист прав та свобод громадян [51, с. 74].

Право громадян на судовий захист закріплено у статті 10 Загальної декларації права людини, згідно якої воно знайшло своє відображення у ч. 1 ст. 55 Конституції України. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових та службових осіб [1].

Відповідно до ст. 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються [1].

Після використання всіх національних механізмів юридичного захисту кожен може звернутися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Судовий захист прав та свобод людини і громадянина необхідно розглядати як вид державного

захисту прав та свобод людини і громадянина. І саме держава бере на себе такий обов'язок відповідно до ч. 2 ст. 55 Конституції України [1].

Слід також зазначити, що у позасудових державних органів є прямиий обов'язок під час розгляду скарги або заяви прийняти «заходи, спрямовані на відновлення або захист порушених прав, свобод і законних інтересів особи», тобто самостійно обирати і реалізовувати спосіб захисту, якщо потерпілий його неправильно обрав. Суд своєю чергою відмовляє в позові з причини вибору позивачем неналежного способу захисту. Неюрисдикційна форма захисту розуміється як вжиття особисто правовласником заходів, спрямованих на припинення порушення, відновлення порушених прав, відшкодування завданої шкоди [55, с. 324].

Отже, судові та позасудові механізми захисту прав мають свої переваги та недоліки.

Можемо виокремити такі переваги судового захисту прав: 1) обов'язковий характер рішень суду щодо вирішення спору; 2) судовий захист поширюється на необмежене коло осіб; 3) захист здійснює спеціальний орган – суд, створений тільки для розгляду спорів про право; 4) чітко розроблена процедура встановлення й перевірки фактичних обставин і ухвалення рішення; 5) захист здійснюють кваліфіковані спеціалісти – неупереджені судді.

Недоліками судового захисту є: 1) довготривалість розгляду спору; 2) рішення, що приймає суд, може не задовольняти вимоги сторін; 3) судовий процес може бути емоційно та фінансово затратним.

Перевагами позасудового захисту цивільних прав є: 1) швидкість розгляду та вирішення спірного питання; 2) такі способи захисту є менш затратними; 3) деякі процедури характеризуються гнучкістю процесу розгляду спірного питання та не вимагають будь-якої формалізованості; 4) ці процедури можуть бути конфіденційними; 5) рішення, які приймаються в позасудовому порядку, спрямовані на задоволення вимог обох сторін конфлікту.

В свою чергу, недоліками позасудового захисту цивільних прав можна вважати: 1) не всі рішення, що приймаються в позасудовому порядку, є обов'язковими для виконання сторонами; 2) сторони можуть навмисно затягувати прийняття рішення по справі.

Проаналізувавши переваги та недоліки цих механізмів захисту прав, можемо зазначити, що ефективність того чи іншого механізму захисту цивільних прав буде залежати від характеру та стадії конфлікту чи спору.

Так, судовий захист буде ефективний, якщо стороні необхідне рішення, що має імперативний характер, або рішення щодо визнання прав. Позасудовий захист буде ефективним, якщо сторони прагнуть зберегти добрі ділові відносини або налагодити подальшу співпрацю, а характер конфлікту є незначним, що встановлюється несуттєвими наслідками майнового чи немайнового характеру. Наприклад, у разі конфлікту у сфері авторських прав ефективнішим буде позасудовий порядок захисту таких прав, адже сторони зможуть зберегти свою ділову репутацію та зберегти ділові відносини. Крім того, судовий збір може бути більший, ніж збитки, завдані порушенням авторських прав.

Отже, судові механізми захисту цивільних прав передбачають прийняття рішення органом, уповноваженим здійснювати правосуддя, – судом. Позасудові механізми можуть здійснюватись у юрисдикційній чи неюрисдикційній формі. Крім того, позасудові механізми захисту цивільних прав можуть здійснюватись як на стадії вже відкритого судового процесу, так і поза ним. Таким чином, на основі вищезазначеного можемо зробити висновок, що судові та позасудові способи захисту цивільних прав мають співіснувати як допоміжні один одному способи. Адже там, де судові способи захисту є неефективними, можуть стати ефективними саме позасудові способи, і навпаки.

Права і свободи людини гарантуються як оффлайн, так і онлайн. Це базовий стандарт, який закріплений на міжнародному рівні.

Що стосується механізмів захисту порушених прав людини в мережі Інтернет, то в Україні передбачені такі механізми:

- 1) звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
- 2) звернення до Управління боротьби з кіберзлочинністю Міністерства внутрішніх справ України;
- 3) звернення до суду;
- 4) звернення до міжнародних судів чи організацій.

Основним напрямком законодавчої політики ЄС є захист прав споживачів. Так, Яворська І.М. та Макієвич М.М. стверджують, що завдяки затвердженню Споживчих програм ЄС суттєво удосконалив правила захисту прав споживачів, сприяючи регламентуванню та розширенню гарантованих прав, адже під захистом розуміється не лише відновлення вже порушеного права, а й інформування споживача про його права та можливості їх реалізації [61].

Механізм захисту визначають форма та спосіб захисту, які треба відрізнити. Так, форма захисту є «категорією процесуального характеру», під якою науковці, посилаючись на Васильєва С.В., розуміють діяльність відповідних суб'єктів по захисту права, що складається із відтворення фактичних обставин, застосуванню до них законодавчих норм, визначення способу захисту та постановленні рішення [61].

Отже, від форми захисту безпосередньо залежить спосіб захисту, що буде належним для захисту. Традиційно у цивільно-правовій науці здійснюється розподіл форм захисту на юрисдикційну та неюрисдикційну. Дворівневий поділ є доволі зручним та, водночас, узагальненим. Деякі науковці, пропонують розширений розподіл форм захисту, виділяючи «адміністративну, нотаріальну, громадську та судову» [40, с.12].

Таким чином, вважаємо, що до юрисдикційної форми захисту входить як судова, так і адміністративна та нотаріальна, тоді як неюрисдикційна залежить від розвиненості структури громадських організацій, які можуть

забезпечити відповідний захист споживача через самозахист чи одну із форм альтернативного вирішення спору: арбітраж або медіацію. Ключовими характеристиками, що зумовлюють вибір споживачем форми захисту, є обсяг порушених прав, механізм їх відновлення, швидкість відновлення чи захисту права, що впливає із характеристики кожної із форм, проведеної далі. Юрисдикційна форма захисту займає особливе місце. Часто це зумовлено тим, що спірні правовідносини, суперечливе правове регулювання потребує вирішення професійними структурами, що пов'язано із широким колом повноважень таких суб'єктів захисту, можливістю застосування превентивних заходів та примусовим виконанням рішення [38].

Судовий захист є універсальним, адже поширюється на всі правовідносини [40]. Споживачам гарантується право на доступ до правосуддя, при реалізації якого суд не може відмовити у захисті чи делегувати його іншому суб'єкту, адже саме суд визначений як спеціальний та неупереджений державний орган захисту. Це підтверджується зокрема тим, що рішення суду є обов'язковим до виконання, що гарантується ризиком притягнення до кримінальної відповідальності. Водночас, слушною є думка Лихолат І.П. щодо високої вартості, тривалості та складності судової форми захисту [42], що не завжди відповідає цілі, яку переслідує споживач, звертаючись за захистом прав.

Альтернативним судовій формі захисту є адміністративна форма, яка зазвичай першочергова для захисту споживача. Це обумовлено спрощеною процедурою звернення та розгляду спору. Саме тому, стандартом ЄС є наявність на рівні держави позасудових інституцій для забезпечення необтяжливого захисту споживача.

Так, на рівні ЄС гарантується адміністративний захист Міжнародною мережею забезпечення захисту прав споживачів, Європейською мережею споживчих центрів, Європейська процедурою малих спорів при Європейській Комісії. Метою цих інституцій є безкоштовна допомога, консультування та вирішення спорів споживачів з питань, що виникають зокрема у електронній

комерції у спрощеному порядку, до прикладу, через заповнення форми на веб-сайті [61].

Натомість в Україні не так поширена досудова форма захисту. Ключовим адміністративним органом по здійсненню державного нагляду за дотриманням споживчих правовідносин є Держпродспоживслужба, яка уповноважена перевіряти суб'єктів господарювання на дотримання правил торгівлі та розрахунків із споживачами, а також накладає стягнення за відповідні порушення (п.6) [17]. Підписання Угоди про асоціацію започаткувало процес реформування даної інституції. Так, у 2021 році під егідою цифрової трансформації анонсовано проєкт по захисту споживача (е-споживач), метою якого є онлайн подача та розгляд скарги споживачів Держпродспоживслужбою, а також проєкт щодо електронних послуг у сфері безпеки продукції (епродукти) [24].

Крім того, новим Законом України «Про електронні комунікації» передбачено вирішення спорів зі споживачем через електронну регуляторну платформу, що має бути відкритою для всіх та сприяти захисту користувача (споживача) (ст.8, 122) [12].

Це свідчить про активне удосконалення досудового захисту прав споживачів шляхом трансформації механізмів охорони та захисту до особливостей Інтернет-простору.

Слушною є думка, що самозахист виходить за межі способу захисту, адже є чимось іншим, але водночас термін наголошує саме на суб'єкті захисту [62], тобто безпосередньо споживачеві, а отже, є скоріш формою захисту. Умовами здійснення права на самозахист є дотримання закону та моральних засад суспільства. У той же час, самозахист не являється самоуправством, адже, відповідаючи нормам цивільного законодавства, не носить негативний, протиправний характер, проте існує небезпека перевищення меж самозахисту, який повинен відповідати змісту права, характеру дій, якими воно порушено, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням.

Самозахист передбачає не лише дії фактичного характеру, а й юридичного, що впливають із договірних відносин та можливості застосування санкцій за їх порушення. Застосування заходів впливу базується, перш за все, на порушенні договірного зобов'язання; відсутності у договорі чи законі інших наслідків для випадків зазначених порушень; можливості застосування такого способу захисту [31, с. 46].

Із цього випливає співвідношення самозахисту та заходів оперативного впливу як частини та цілого. Таким чином, до самозахисту можна віднести будь-які дії споживача у процесі відновлення свого права: притримання товару, повернення товару покупцем продавцю, залишення покупцем товару собі після строку, протягом якого продавець мав забрати товар та інші.

До неюрисдикційної форми також відносять врегулювання спорів про право та арбітраж (третейське судочинство). Доктринально під врегулюванням спору про право розуміють «спільні дії сторін, що сперечаються, по ліквідації конфлікту» [47]. Дана форма захисту полягає у надісланні споживачем претензії продавцю без посередників у формі державних органів чи громадських організацій. Вимога споживача може мати довільну форму із чітко вираженою волею споживача, що свідчить про простоту такої форми захисту.

Арбітражна форма захисту передбачає залучення до вирішення спору незалежного та неупередженого посередника, що виносить рішення за результатом розгляду. Такими посередниками може бути як арбітр, так і третейський суддя. Сторони добровільно звертаються до даної форми захисту, адже вона є більш оперативною та конфіденційною, на відміну від судової. Порядок залучення арбітра чи третейського судді передбачається договором, що був укладений із споживачем, наприклад, правилами користування сайтом, тобто необхідною є волевиявлення сторін про можливість вирішення спору у такій формі. У договорі може бути як чітко визначена інституція альтернативного вирішення спору, так і процедура створення одноразового арбітражу, шляхом обрання сторонами одного чи кількох посередників. Ця

форма популярна завдяки швидкому та професійному захисту, проте особливості електронної комерції та транскордонність ринку спричинила створення на базі цієї форми захисту єдиного порядку для країн ЄС – платформи ODR. ODR є інструментом для вирішення спорів у онлайн-торгівлі або так званою третьою нейтральною стороною, що сприяє вирішенню спору споживача без конфронтації [70] та «забезпечує єдиний інтерактивний порядок для застосування альтернативних способів вирішення спорів в усіх державах-членах ЄС» [39].

Україна зможе повною мірою долучитися до цього механізму після вступу до ЄС, проте варто попередньо підготувати технічну базу, зокрема, забезпечити виконання положень про інформування споживача, що уможливить звернення у порядку ODR, ідентифікувавши при цьому продавця, а також продовжувати освітню програму, інформуючи споживачів про їх права та можливість захисту у разі порушення.

Юрисдикційна форма захисту ефективна через залучення професійного посередника між суб'єктами електронної комерції, проте може бути довготривалою та дорогою, особливо для споживача. Неюрисдикційна форма стає все більш популярною, адже спрощує процедуру захисту споживача, у зв'язку з чим на рівні держав та ЄС створюються безкоштовні онлайн-платформи для вирішення спорів. З аналізу слідує, що споживачу, перш за все, найвигідніше звернутися до неюрисдикційної, а зокрема – альтернативної форми захисту.

Отже, для захисту порушених прав в мережі Інтернет учасник Інтернет правовідносин може обрати будь-який механізм захисту порушених прав, передбачений чинним законодавством (судовий або позасудовий механізми), кожен з яких має свої переваги та недоліки.

Проаналізувавши вищевикладене, можна зробити висновок, що з метою забезпечення охорони прав споживачів у мережі Інтернет на законодавчому рівні вносяться зміни до законів, а також приймаються закони, які врегулюють правовідносини в мережі Інтернет. Зокрема, варто визначити

Закон України «Про електронні комунікації», який набирає законної сили 01.01.2022, який визначить на законодавчому рівні поняття, що стосуються Інтернет технологій, зокрема і впровадить позасудовий механізм вирішення спорів зі споживачем через електронну регуляторну платформу, що має бути відкритою для всіх та сприяти захисту користувача (споживача).

2.2. Способи правового захисту прав при вчиненні правочинів в мережі Інтернет

Інтернет є універсальним і всезагальним інформаційним середовищем, що давно проникло практично до всіх сфер суспільних відносин – від взаємодії з органами державної влади й місцевого самоврядування до інтернет-торгівлі й комунікацій. При цьому обсяги порушень прав, що можуть здійснюватися через мережу Інтернет, є суттєвими, особливо гостро постають питання захисту прав споживачів та охорони прав інтелектуальної власності. Наведені виклики зумовлюють особливості застосування загальних і деяких спеціальних способів захисту стосовно порушених, оспорюваних або невизнаних прав інтернет користувачів

Досліджуючи питання стосовно поняття «захисту» у цивільному праві, необхідно згадати про гарантії дотримання прав людини, закріплені як в національних, так і в міжнародних нормативно-правових актах. Так, у ч. 5 ст. 55 Конституції України зазначено, «Кожному гарантується захист своїх прав, свобод та інтересів від порушень і протиправних посягань будь-якими не забороненими законом засобами», а ст. 59 наголошує, що «Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно» [1].

Такий підхід є виявом принципу верховенства права, реалізація якого не обмежується лише законодавчими приписами, а конструюється й за допомогою інших соціальних регуляторів, норм моралі, через традиції, звичаї тощо. При цьому значний масив закріплених нормативно-правових положень

відносно гарантій захисту прав і свобод людини та громадянина мають суто галузевий характер. Наприклад, відповідно до ст. 20 ЦК України право на захист особа здійснює на свій розсуд [8].

Загальновизнаним є те, що потреба у захисті прав виникає у випадку їх порушення або оспорювання [44]. О. С. Яворська зауважила, що захист прав – це реакція на факт їх порушення [61].

Цибульов П. М. зазначає, що право на захист з'являється у власника прав інтелектуальної власності лише в момент порушення або оспорювання його охоронюваних законом інтересів і реалізовується в рамках охоронних цивільних, кримінальних та адміністративних правовідносин, які виникли при цьому [57, с. 143].

Відповідно, метою захисту права, наприклад, права власності у випадку порушення, невизнання або його оспорювання є відновлення чи визнання такого права шляхом застосування примусових заходів державними органами або шляхом самозахисту. Можемо стверджувати, що захист права – це використання передбачених законом інструментів (можливостей) для визнання невизнаного, поновлення свого порушеного чи присудження оспорюваного права.

Згідно із ч. 1 ст. 16 ЦК України, кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу. Відповідно до ч. 2 цієї ж статті ЦК України способами захисту цивільних прав є: 1) визнання права; 2) визнання правочину недійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади автономної республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб [4]. Згадані вище способи захисту мають універсальний характер, вони можуть застосовуватись

до всіх чи більшості відповідних суб'єктивних прав. Разом з тим, зазначений перелік способів захисту цивільних прав чи інтересів не є вичерпним.

Відповідно до абз. 2 п. 10 ч. 2 ст. 16 ЦК суд може захистити цивільне право або інтерес в інший спосіб, що встановлено договором або законом [8].

Крім загальних способів, ЦК України й інші акти цивільного законодавства закріплюють окремі спеціальні способи захисту, до яких може звертатись особа за наявності відповідних підстав та умов.

Згідно з переліком способів захисту цивільних прав та інтересів, першість надано визнанню права. Одразу потрібно зауважити, що легального визначення визнанню права в національному цивільному законодавстві не надано. У цивілістиці також не вироблено єдиного розуміння вказаного способу захисту [60, с. 202]. Такий стан справ зумовлено тим, що сфера застосування і предмет визнання права є доволі широкими, тому виробити універсальне визначення цього способу захисту вбачається вельми складним завданням. Наведені в юридичних джерелах його визначення є далекими від досконалості, а відтак у повному обсязі не враховують особливостей цього способу захисту.

Визнання права розглядають як спосіб судового захисту, що являє собою відображення в судовому акті права, яке виникло на законній підставі й наявність якого не визнано ким-небудь із учасників правовідносин.

Другим способом захисту є визнання правочину недійсним. Відповідно до ст. 205 ЦК України, правочин може вчинятися усно або в письмовій (електронній) формі. Сторони мають право обирати форму правочину, якщо інше не встановлено законом. У контексті теми даного дослідження мова буде йти лише про договір у письмовій (електронній формі). Адже, якщо ми говоримо про таких суб'єктів цивільних прав як інтернет-користувачі, очевидним є те, що такі суб'єкти за природою відповідних правовідносин укладають договори лише в письмовій формі онлайн.

Третій із загальних способів захисту цивільних прав – припинення дії, яка порушує право, пов'язаний зі вчиненням іншою особою незаконних дій,

спрямованих на порушення права, належного особі. У контексті прав інтернет-користувачів, припинення дії, яка порушує право, посідає важливе місце у загальному захисному механізмі, слугуючи способом захисту, що тісно пов'язаний із визнанням права й відшкодуванням завданих внаслідок його порушення збитків, включно з моральною шкодою. Досить часто виникають ситуації, коли особа звертається до порушника або одразу до суду з приводу належності їй права, що не визнається або ігнорується провайдерами, адміністраторами веб-ресурсів та іншими суб'єктами, вимагаючи припинення таких дій та стягнення відшкодування. Тут ефективним буде застосування припинення дії, яка порушує особисті немайнові права інтернет-користувачів: неправомірне блокування доступу до особистих аккаунтів і функціоналу веб-ресурсу, можливостей публікації або споживання інформації та даних, що на ньому розміщені, і є загальнодоступними, включно з даними, що безпосередньо належать або були самостійно розміщені особою, або доступ до яких є гарантованим для кожного громадянина (наприклад, інформація про стан довкілля), створення перешкод для комунікації з членами сім'ї, завдання шкоди честі, гідності чи діловій репутації особи шляхом булінгу, поширення неправдивої, компрометувальної інформації тощо.

Четвертий спосіб захисту – відновлення становища, яке існувало до порушення права, пов'язаний із застосуванням заходів, спрямованих на відновлення порушеного суб'єктивного права особи у тому стані, в якому воно існувало до його порушення, що може виражатись у вимогах щодо усунення перешкод у здійсненні права власності; щодо застосування наслідків недійсного правочину; щодо заборони використання твору без дозволу автора; повернення власнику його майна з чужого незаконного володіння, виселення особи, що самоправно зайняла житлове приміщення тощо.

Вважаємо, що для захисту прав інтернет-користувачів поновлення становища, яке існувало до порушення, може виражатись у відновленні доступу до інтернет-ресурсів або поновленні прав, належних особі на відповідному інтернет-майданчику, включно з доступом до такого ресурсу як

такого: можливістю використовувати власний акаунт, вчиняти дії комерційного й особистого некомерційного спрямування; відновлення видалених адміністратором або провайдером інтеракцій цього користувача з іншими суб'єктами, що виникли на цьому майданчику; припинення дій, які створюють перешкоди для користувача у використанні всіх комунікаційних і споживацьких можливостей веб-сайту; подальша компенсація завданої у зв'язку з цим майнової та особистої немайнової шкоди.

Ще один, п'ятий спосіб захисту – примусове виконання обов'язку в натурі застосовують у випадках, коли відповідач був зобов'язаний вчинити певні дії по відношенню до позивача, але відмовився або уникає можливості виконати свій обов'язок. Таким чином, обов'язковим є чинник наявності зобов'язальних правовідносин між сторонами, що можуть бути у відносинах за договором підряду, купівлі-продажу, поставки тощо. Примусове виконання обов'язку в натурі є широко застосовуваним на практиці способом судового захисту.

Такий спосіб захисту дозволяє кредиторам у зобов'язаннях забезпечити повне або часткове отримання результату, заради якого укладався договір, і застосовують його в тому випадку, коли контрагент був зобов'язаний учинити дії, але відмовився або ухиляється від їх виконання [54].

При прийнятті судового рішення про присудження до виконання обов'язку у натурі суд може зіткнутися з юридичною чи фактичною неможливістю виконання цього обов'язку, враховуючи, зокрема, положення Закону України «Про виконавче провадження» чи з огляду на обставини справи [48, с. 453]. Також примус до виконання обов'язку у натурі не може бути покладено в основу судового рішення у разі, якщо його не можна виконати з незалежних від боржника причин.

Зокрема, як зазначає В. Д. Андрійцо, у випадку втрати боржником ліцензії на проведення робіт або надання передбачених договором послуг «неможливе винесення судового рішення про зобов'язання боржника виконати певні роботи або надати послуги, навіть у тому випадку, коли на

боржника обов'язок виконати роботи або надати послуги покладено законодавством», адже «застосування такого способу захисту цивільних прав як примусове виконання обов'язку в натурі є неможливим, якщо боржник з незалежних від нього причин втрачає можливість виконання таких робіт або надання послуг» [26, с. 74].

Зміна правовідношення та припинення правовідношення як способ захисту пов'язують із потребою у зміні чи припиненні існуючих правовідносин. Припинення правовідношення застосовують, як правило, у разі невиконання або неналежного виконання боржником своїх обов'язків або неправомірного використання кредитором свого права. Зміна правовідношення, як зауважив І. О. Ромашенко, полягає у зміні його суб'єкта, об'єкта чи змісту, а припинення правовідношення – у припиненні всіх прав та обов'язків сторін правовідношення. Крім того, додатковими критеріями відмежування зміни від припинення правовідношення у зобов'язаннях є предмет і спосіб виконання: якщо зміна є настільки суттєвою, що стосується предмета чи способу виконання зобов'язання, а це невідворотно позначається на об'єкті та змісті такого правовідношення, то, відповідно, здійснюється припинення попереднього правовідношення та виникнення нового [50, с. 66-67].

З цього приводу висловлювався Верховний Суд України, яким у постанові від 18 вересня 2013 року у справі № 6-75цс13 [18] зазначено, що оцінка порушення договору як істотного здійснюється судом відповідно до критеріїв, які встановлено вказаною нормою. Логічним є висновок, що повернення сторін правовідношення у попередній стан – це невластивий для зміни й припинення правовідношення правовий наслідок. У свою чергу, розірвання договору призводить до припинення зобов'язального правовідношення сторін договору і, відповідно, також спрямоване на майбутнє, тобто відповідно до ст. 651 ЦК України не має зворотної сили.

Панькевич Р. підкреслив, що лише істотне порушення умов договору може бути підставою для його зміни чи розірвання судом на вимогу держави або територіальної громади [45, с. 38].

Відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди. Застосування цього способу захисту визначено положенням ст. 22 ЦК України і проводиться як у договірних зобов'язаннях, так і в позадоговірних зобов'язаннях, якщо порушенням цивільного права особи їй завдано майнову шкоду, що призвело до збитків.

У випадках порушення зобов'язання правовим наслідком цього може бути, як відповідальність, і сплата неустойки (штрафу, пені), якщо це передбачено договором або актом цивільного законодавства. Загальні положення щодо підстав відповідальності за завдану майнову шкоду визначено у ст. 1166 ЦК України [8]. Є чимало випадків, коли такий спосіб захисту цивільних прав та інтересів було застосовано без додержання норм законодавства із цих питань.

Отже, проаналізувавши положення Цивільного кодексу, можемо дійти висновку, що для захисту прав в мережі Інтернет застосовуються ті ж способи захисту, що й при вчиненні правочинів в реальному житті без застосування інформаційно-телекомунікаційних систем, зокрема, визнання права; 2) визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної (немайнової) шкоди; визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади автономної республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб. Проте дані способи захисту не завжди є актуальними та не завжди в повній мірі забезпечують захист прав особи, враховуючи розгалуженість Всесвітньої мережі, недосконалість чинного законодавства,

невідповідність норм законодавства реаліям часу та неможливість встановлення особи правопорушника.

2.3. Відповідальність за порушення договірних зобов'язань у мережі Інтернет

Стрімкий розвиток та розширення кіберпростору призвели до того, що мережа Інтернет стала середовищем вкрай необхідним для людської життєдіяльності. Крім того, встановлення карантинних умов суттєво змінило траєкторію розвитку багатьох бізнесових структур. Зокрема, значна кількість підприємств створили власні веб-сайти, дистанціювались та почали працювати через мережу Інтернет.

Захист прав людини стає все більш проблематичним, адже нормативно-правове регулювання значно відстає від новітніх технологій та нових можливостей використання глобальної мережі, в результаті використання якої порушуються права. Тому забезпечення недоторканності персональних даних особи в Інтернет-просторі потребує абсолютно нового підходу до його розуміння, ефективного контролю збору таких даних, обробки, знищення та виправлення. Особа повинна знати, хто і де обробляє її персональні дані, кому вони можуть передаватися, де вони можуть зберігатися. В реаліях сьогодення захист персональних даних кожного індивіда повинен трактуватися як один з аспектів забезпечення основоположного права людини на недоторканість її особистого життя, що є основою існування демократичного суспільства.

З розвитком Інтернет-мережі та цифрових технологій та у зв'язку із стрімкою діджиталізацією суспільства притягнення до відповідальності за правопорушення у мережі Інтернет стає все складніше у зв'язку з недосконалістю чинного законодавства, яке не може повною мірою забезпечити охорону прав. Крім того, значно поширились випадки Інтернет-шахрайства та поширення недобросовісних покупців та продавців в мережі Інтернет.

Варто зазначити, що чинним законодавством України передбачено три види відповідальності за порушення договірних зобов'язань в мережі Інтернет. Зокрема: цивільно-правова, адміністративна та кримінальна відповідальність.

Перейдемо до аналізу кожного виду відповідальності окремо.

Цивільно-правова відповідальність передбачена Цивільним кодексом України [8], Цивільно-процесуальним кодексом [9] та спеціальними законами (Закон України «Про електронну комерцію», Закон України «Про захист прав споживачів»), передбачає, як правило, сплату штрафних санкцій, пені, а також відшкодування матеріальної та моральної шкоди за порушення зобов'язань, що передбачені договором.

Згідно ст. 526 Цивільного кодексу України зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог - відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться [8].

Тобто, оскільки правочини в мережі Інтернет прирівнюються в цивільному законодавстві до звичайних письмових правочинів, то і відповідальність за порушення договірних зобов'язань в мережі Інтернет є такою ж як і за звичайними договірними зобов'язаннями. Проблематика полягає ише в складності ідентифікації такого правопорушення та притягнення до відповідальності самого правопорушника.

Статті 17-19 Закону «Про електронну комерцію» передбачають відповідальність учасників відносин у сфері електронної комерції, зокрема, сторони електронних правочинів відповідають за невиконання своїх зобов'язань у порядку, визначеному законом або договором. Постачальник послуг проміжного характеру в інформаційній сфері несе відповідальність за невиконання своїх зобов'язань у порядку, визначеному законом або відповідним договором про надання таких послуг [13].

Крім того, Законом визначено відповідальність постачальника послуг Інтернет з'язку, а це означає, що хоча провайдер не є учасником правовідносин, проте також може нести відповідальність за порушення користувачем правовідносин в мережі Інтернет.

Постачальник послуг проміжного характеру несе відповідальність за забезпечення технічного захисту інформації та здійснення контролю за ним у порядку, визначеному законодавством або відповідним договором про надання таких послуг. Вирішення спорів між учасниками відносин у сфері електронної комерції здійснюється в порядку, визначеному законодавством. Порушення законодавства у сфері електронної комерції тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

Окрім цивільно-правової відповідальності, у разі вчинення правопорушення в мережі Інтернет передбачена адміністративна відповідальність. Зокрема, Кодекс України про адміністративні правопорушення містить окрему главу «Адміністративні правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницькій діяльності», що передбачає відповідальність за порушення правил здійснення підприємницької діяльності, а саме діяльності Інтернет-магазинів [6].

Статтею 165 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачено, що діяльність Інтернет-магазину без державної реєстрації є адміністративним порушенням. У такому випадку може бути конфіскована вся продукція, а також гроші, отримані від реалізації продукції [6].

Ст. ст. 163, 164 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачено таку ж відповідальність за підприємницьку діяльність без отримання ліцензії, як і за діяльність без державної реєстрації [6].

Окрім цивільно-правової та адміністративної відповідальності, до особи за вчинення правопорушень в Інтернет мережі може застосовуватись і кримінальна відповідальність.

Наприклад, згідно ст. 190 Кримінального кодексу України заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою (шахрайство) - карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років [7].

Відносини, що виникають між продавцями та покупцями в Інтернет-магазинах, в повному обсязі підпадають під дію Закону України «Про захист прав споживачів». Законом визначено, що товари, які продаються споживачам, повинні бути якісними. При чому, на вимогу покупця продавець повинен надати документи, що підтверджують якість товарів. Такими документами можуть бути сертифікати відповідності, гігієнічні висновки, тощо.

У разі Інтернет-шахрайств подавати скаргу потрібно в правоохоронні органи. В Управлінні по боротьбі з кіберзлочинністю МВС України можна оформити електронну заяву про випадок правопорушення. В онлайн-формі необхідно залишити контактні дані, а також детально описати, як ви постраждали від дій шахрая. Графу «Зміст Звернення» дуже важливо заповнити відповідно вимог Закону України «Про звернення громадян» [25].

Якщо гроші були переведені шахраєві через платіжну онлайн систему, то варто звернутися в службу підтримки цієї платіжної системи. Є ймовірність, що після цього гаманець афериста заблокують. У деяких випадках можна буде навіть дізнатися дані паспорта власника рахунку. Це дасть можливість звернутися з позовом до суду.

У випадку ж з Інтернет-магазинами потрібно написати скаргу на адресу продавця. Якщо претензія буде проігнорована, то потрібно буде подати заяву в правоохоронні органи або звернутися в прокуратуру.

Щоб не стати жертвою шахрайства у мережі, потрібно бути дуже уважними і стежити за тим, щоб ваших особистих даних не було у відкритому доступі.

Порядок відновлення порушеного права в мережі Інтернет передбачений Законом України «Про захист прав споживачів» [14].

Проблематика застосування даного закону при врегулюванні відносин, що впливають з правочинів в мережі Інтернет полягає в тому, що даний закон врегульовує лише в загальному порядок захисту прав при вчиненні правочинів, проте в ньому зовсім не згадано про правочини вчинені в мережі Інтернет, хоча даний вид правочинів на сьогоднішній час є дуже поширеним і навіть вчиняють частіше ніж звичайні правочини і таким чином потребує більш чіткої та зрозумілої регламентації.

Отже, до договору купівлі – продажу, укладеного в мережі Інтернет, можна застосовувати положення даного закону, що стосуються реалізації продукції поза торговельними або офісними приміщеннями продавця.

Керуючись ч. 4 ст. 12 Закону України «Про захист прав споживачів», строк, протягом якого товар має бути забраний, а гроші повернуті покупцю, становить не більше 30 діб. При чому, до повернення грошей продавцем, покупець має право притримати товар [14].

В умовах договору купівлі-продажу Інтернет-магазином може бути визначено, що товар поставляється та повертається за допомогою пошти. В цьому випадку покупець має повертати товар за допомогою пошти.

Згідно ч. 5 ст. 12 Закону України «Про захист прав споживачів» у всіх випадках, витрати із повернення товару покладаються на продавця [14].

Почуєць до вжиття заходів продавцем із повернення товару зобов'язаний протягом 60 днів зберігати його. Якщо продавець за цей час не вжив заходів із повернення товарів такий товар переходить у власність покупця без обов'язку за нього сплатити [14].

В той же час, ч. 9 ст. 12 вищезазначеного закону передбачено, що якщо продавець не повертає сплачені кошти за товар протягом 30 днів, за кожен наступний день нараховується пеня у розмірі 1 % від вартості товару [14].

У разі недосягненні згоди усі питання вирішуються в судовому порядку.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можемо дійти висновку, що складність притягнення до відповідальності за правочини в мережі Інтернет

полягає саме у відсутності законодавчо закріпленого визначення окремого виду правочину, такого як «правочин вчинений в мережі Інтернет».

Оскільки при кваліфікації діянь як порушень у мережі Інтернет постає проблема визначення не лише ознак порушення, але й встановлення належного суб'єкта такого правопорушення, зазначене зумовлює необхідність розробки чіткого механізму захисту порушених прав у мережі Інтернет з встановленням суб'єктів правовідносин, що виникають, специфіки їх об'єкта.

Як вбачається з аналізу чинного законодавства, при кваліфікації діянь як порушень у мережі Інтернет постає проблема визначення не лише ознак порушення, його галузевої приналежності, але й встановлення належного суб'єкта такого правопорушення. Зазначене зумовлює необхідність розробки чіткого механізму захисту прав у мережі Інтернет.

Оскільки на теперішній час основним законом, який регулює відповідальність сторін за порушення договору в мережі Інтернет є Закон України «Про захист прав споживачів, проблематика застосування даного закону при врегулюванні відносин, що впливають з правочинів в мережі Інтернет полягає в тому, що даний закон врегульовує лише в загальному порядку захисту прав при вчиненні правочинів, проте в ньому зовсім не згадано про правочини вчинені в мережі Інтернет.

Проте з 01.01.2022 року набирає чинності Закон України «Про електронні комунікації» [12], який містить окремий розділ 16 «Захист прав та інтересів кінцевих користувачів послуг», який врегулює порядок захисту порушених прав в мережі Інтернет, та значно спростить порядок притягнення до відповідальності за вчинення правопорушень у сфері Інтернет-правочинів.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Здійснивши дослідження правочинів в мережі Інтернет, як підстави виникнення цивільних правовідносин, на підставі викладеного в випускній кваліфікаційній роботі, можна зробити наступні висновки:

1. Поняття правочину, укладеного в мережі Інтернет слід визначити як домовленість двох або більше сторін, спрямовану на встановлення, зміну чи припинення правовідносин, укладену в електронній формі за допомогою мережі Інтернет.

В ході дослідження було класифіковано правочини в мережі Інтернет за відповідними критеріями: за способом укладення (договори, що укладаються за допомогою Інтернету як засобу зв'язку, договори, що укладаються в Інтернеті як правовому просторі), за співвідношенням прав і обов'язків (односторонні і двосторонні договори); в залежності від предмета договору (прямі електронні договори та непрямі); відповідно до статусу сторін (укладені між підприємцями – торговими партнерами, договори, в яких однією стороною є підприємець, а іншою – споживач, між роботодавцем та працівником, між державними органами та громадянином); за критерієм доступу до постачальника послуг (договори про надання доступу до інформаційно-телекомунікаційної мережі; про надання інформаційно-телекомунікаційних мереж; про надання послуг в мережі), за місцем вчинення (через Web-сайт або e-mail).

2. Порядок укладення договору в мережі Інтернет регулюється великою кількістю нормативно-правових актів та має свої особливості порівняно зі звичайним договором укладеним в письмовій формі. Проте на практиці трапляються спірні питання, які необхідно врегулювати на законодавчому рівні шляхом внесення відповідних змін до законодавства, враховуючи практику Верховного Суду та міжнародний досвід в даній сфері. А саме: момент укладення угоди в мережі Інтернет, проблеми ідентифікації сторони при укладенні договору, відповідальність за невиконання взятих на себе

забов'язань, складність притянення до відповідальності сторони за договором у разі порушення чи невиконання умов договору.

3. На міжнародному рівні кодексами, правилами та регламентами вже закріплено юридичну силу договорів, укладених за допомогою електронних повідомлень, встановлено базовий стандарт, якому повинно відповідати повідомлення для виконання вимоги «письмової форми», «наявності підпису», «еквіваленту оригіналу», сформовано підхід до регламентації часу і місця відправлення і отримання електронних повідомлень, закріплено поняття електронної оферти та встановлено механізми захисту прав споживачів у спорах, що виникають з Інтернет-правочинів.

4. Учасник Інтернет правовідносин для захисту порушених прав в мережі Інтернет може обрати будь-який механізм захисту порушених прав, передбачений чинним законодавством (судовий або позасудовий механізми), кожен з яких має свої переваги та недоліки.

З метою забезпечення охорони прав споживачів у мережі Інтернет на законодавчому рівні вносяться зміни, які врегулюють правовідносини в мережі Інтернет. Зокрема, варто визначити Закон України «Про електронні комунікації», який набирає законної сили 01.01.2022, який визначає поняття, що стосуються Інтернет технологій, зокрема, і впровадить позасудовий механізм вирішення спорів зі споживачем через електронну регуляторну платформу, що має бути відкритою для всіх та сприяти захисту користувача (споживача).

5. Для захисту прав в мережі Інтернет застосовуються ті ж способи захисту, що й при вчиненні правочинів в реальному житті без застосування інформаційно-телекомунікаційних систем, зокрема, визнання права; 2) визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної (немайнової) шкоди; визнання незаконними рішень,

дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади автономної республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб. Проте дані способи захисту не завжди є актуальними та не завжди в повній мірі забезпечують захист прав особи, враховуючи розгалуженість Всесвітньої мережі, недосконалість чинного законодавства, невідповідність норм законодавства реаліям часу та неможливість встановлення особи правопорушника.

6. При кваліфікації діянь як порушень у мережі Інтернет постає проблема визначення не лише ознак порушення, його галузевої приналежності, але й встановлення належного суб'єкта такого правопорушення через складність ідентифікації учасника Інтернет-відносин.

Оскільки на теперішній час основним законом, який регулює відповідальність сторін за порушення договору в мережі Інтернет є Закон України «Про захист прав споживачів», проблематика застосування даного закону при врегулюванні відносин, що випливають з правочинів в мережі Інтернет полягає в тому, що даний закон врегульовує лише в загальному порядку захисту прав при вчиненні правочинів, проте в ньому зовсім не згадано про правочини вчинені в мережі Інтернет, що ускладнює захист порушених прав. З 01.01.2022 року набирає чинності Закон України «Про електронні комунікації». Даний закон повинен внести зміни до декількох законодавчих актів, оновити застарілі терміни, які містяться в законодавстві, закріпити визначення поняття Інтернет, та врегулювати порядок захисту порушених прав в мережі Інтернет. А розділ 16 «Захист прав та інтересів кінцевих користувачів послуг» повинен спростити механізм притягнення до відповідальності за вчинення правопорушень у сфері Інтернет-правочинів.

З метою удосконалення чинного законодавства України з питань правового регулювання правочинів у мережі Інтернет як підстави виникнення цивільних правовідносин, пропонується внести наступні зміни та доповнення до деяких законодавчих актів України, а саме:

– абзац 1 п. 13 ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» викласти в наступній редакції: «Електронні документи, пов'язані з електронним правочином, можуть бути подані як докази сторонами та іншими особами, які беруть участь у судовому розгляді справи лише за наявності електронного підпису або його аналогу на такому документі».

– статтю 6 Закону України «Про електронну комерцію» доповнити п. 4., який викласти в такій редакції: «Учасники відносин у сфері електронної комерції зобов'язані при укладенні договору в мережі Інтернет «вказувати правдиві відомості про себе при ідентифікації суб'єкта».

– частину 4 ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» доповнити пунктом 2, який викласти в такій редакції: «Електронною офертою є пропозиція укласти договір, зроблена за допомогою одного або кількох електронних повідомлень, яке адресовано не одній стороні, а є загальнодоступною для сторін, які використовують інформаційно-телекомунікаційні системи, та в якій міститься намір сторони, вважати себе зобов'язаною у разі прийняття такої пропозиції (акцепту)».

Зазначені пропозиції щодо правового регулювання правочинів вчинених в мережі Інтернет можуть бути імплементовані до законодавства України, а також використовуватись у правозастосовній діяльності при здійсненні електронної комерції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 року URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 15.09.2021).
2. Про використання електронних повідомлень в міжнародних договорах. Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 23.11.2005 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_e71#Text (дата звернення: 15.09.2021).
3. Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку. Директива 2000/31/ЄС Європейського парламенту та Ради від 08.06.2000 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_224#Text (дата звернення: 15.09.2021).
4. Про електронну торгівлю. Типовий закон ООН (ЮНСІТРАЛ) від 16.12.1996 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_321 (дата звернення: 15.09.2021).
5. Угода про електронну торгівлю. Рекомендація СЕК ООН № 31 URL: <http://singlewindow.org/docs/185?lang=ukr> (дата звернення: 15.09.2021).
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 15.09.2021).
7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.09.2021).
8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_069 . (дата звернення: 15.09.2021).
9. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.05.2004 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 15.09.2021).
10. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>(дата звернення: 15.09.2021).

11. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 15.09.2021).

12. Про електронні комунікації : Закон України. Набрання чинності, відбудеться 01.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text> (дата звернення: 15.09.2021).

13. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення: 15.09.2021).

14. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12> (дата звернення: 15.09.2021).

15. Про Концепцію Національної програми інформатизації : Закон України від 04.02.1998 № 75/98-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.09.2021).

16. Про національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.1998 № 74/98-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.09.2021).

17. Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. Постанова КМУ від 02.09.2015 р. № 667. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/667-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.09.2021).

18. Постанова Верховного Суду України від 18.09.2013 р. у справі № 6-75цс13 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/34064402> (дата звернення: 15.09.2021).

19. Постанова Верховного суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі №226/1204/18. від 19 грудня 2018 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78977998> (дата звернення: 15.09.2021).

20. Постанова Верховного суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 667/266/15-ц від 27 листопада

2019 р. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/86207417> (дата звернення: 15.09.2021).

21. Постанова Верховного суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 404/502/18. від 23 березня 2020 р. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/88401593> (дата звернення: 15.09.2021).

22. Постанова Верховного суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 732/670/19 від 09 вересня 2020 р. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/91519911> (дата звернення: 15.09.2021).

23. Постанова Верховного суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду справі № 524/5556/19 від 12 січня 2021 року, URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/94102130> (дата звернення: 15.09.2021).

24. Проекти цифрової трансформації. URL: <https://plan2.diia.gov.ua/projects> (дата звернення: 15.09.2021).

25. Система електронного звернення громадян URL: <https://ticket.cyberpolice.gov.ua/> (дата звернення: 15.09.2021).

26. Андрійцьо В. Д. Примусове виконання обов'язку у натурі в зобов'язаннях з виконання робіт та надання послуг. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. № 2. с. 70–74

27. Василенко О. Уніфікація правил електронної торгівлі в рамках ЮНСІТРАЛ. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 104(1). с. 164–166;

28. Василенко О. С. Уніфікація правил електронної комерції в рамках Конвенції ООН про використання електронних повідомлень в міжнародних договорах. *Держава і право*. 2011. Вип. 54. с. 589–595.

29. Голубева Н. Ю. Електронна комерція. ІТ-право: теорія та практика: навч. посібн.; за ред. Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової. О. : Фенікс, 2017. С. 240-256;

30. Голубєва Н. Ю. Порядок укладення договорів в електронній формі за законодавством України. *Методологічні засади вдосконалення цивільного процесуального права* : Міжнар. наук.-практ. конф. до 150-річчя від дня народження Є. В. Васьковського, Одеса : Юридична література, 2016. с. 3–10.

31. Гринько С. Д., Гринько Р. В. Заходи оперативного впливу, пов'язані з виконанням зобов'язання за рахунок боржника. *Університетські наукові записки*. 2016. № 1. с. 47 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Unzap_2016_1_6 (дата звернення: 15.09.2021).

32. Давидова І. В. Правочини та їх недійсність в інформаційному суспільстві : дис. д-ра юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2018. 486 с.;

33. Долінська А. М. Використання можливостей соціальних інтернетмереж для реалізації майнових та немайнових прав інтернет-користувачів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 4. с. 116-119.

34. Еннан Р. Є. Правове регулювання відносин у мережі Інтернет. *IT право: проблеми і перспективи розвитку в Україні* : зб. матеріалів наук.-практ. конф. – Львів : НУ «Ль/вів. політехніка». 2016. с. 172–181.

35. Єфремова К.В. До перспектив правового регулювання Інтернет-правовідносин: господарсько-правовий аспект. *Право та інноваційне суспільство*. 2014. № 1. с. 5-11.

36. Єфремова К. В. Правове регулювання відносин у мережі Інтернет : монографія / за ред. С. В. Глібка, К. В. Єфремової. Харків : Право, 2016. 360 с. URL: <https://ndipzir.org.ua/archives/5224> (дата звернення: 15.09.2021).

37. Жутова С. М. Особливості укладання угод через мережу Інтернет. *Молодий вчений*. 2017. № 11. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=molv_2017_11_214 (дата звернення: 15.09.2021).

38. Зельдіна О.Р., Хрімлі О. Г. Судовий захист прав суб'єктів підприємництва: теоретичні та практичні аспекти: монографія. НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень.- К. : Юрінком Інтер 2015. URL: <https://baas.gov.ua/ua/proekty/articles/h/1139-sudovij-zakhist-prav-sub-ektiv-pidpriemnistva-teoretichni-ipraktichni-aspekti.html> (дата звернення: 15.09.2021).

39. Ізарова І. О. Європейська ODR платформа для захисту прав споживачів: досвід для України. *Матеріал виступу на науково-практичній конференції "Альтернативні вирішення правових конфліктів"*. 2017. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/13377> (дата звернення: 15.09.2021).

40. Карнаух Т. В. , Ханик-Посполітак Р. Ю. Цивільне процесуальне право України : навчальний посібник – К. : Юстиніан, 2011. – URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/11152> (дата звернення: 15.09.2021).

41. Кругул Ю., Батрименко Василь, Батрименко Валерій. *Правове регулювання міжнародної електронної комерції*. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2018. № 2. с. 136-147, URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2018/02\(97\)/16.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2018/02(97)/16.pdf) (дата звернення: 15.09.2021).

42. Лихолат І.П. Юрисдикційні засоби врегулювання та вирішення правових спорів в Україні. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2018. Том 1. с. 16. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/14744> (дата звернення: 15.09.2021).

43. Міжнародний досвід правового регулювання електронної комерції URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/law/10609/> (дата звернення: 15.09.2021).

44. Обущак О. О. Адміністративне регулювання у сфері охорони прав на об'єкти прав інтелектуальної власності. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2009. № 36. с. 75–86.

45. Панькевич Р. Зміна та припинення правовідношення як спосіб захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів держави і

територіальних громад: порівняльно-правовий аналіз. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 3. с. 36-40.

46. Панін В.С. До проблеми укладення в мережі Інтернет цивільно-правових договорів, що потребують нотаріального посвідчення чи державної реєстрації. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 5(20), 2017 с. 88-93.

47. Патинка Ю.О. Правові проблеми укладення договору купівлі-продажу з використанням мережі Інтернет. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. с. 53-56.

48. Петров В. С. Окремі проблеми застосування положень законодавства про примус до виконання обов'язку у натурі. *Правове життя сучасної України: Матер. Міжнар. наук.- практи. конф., присв. ювілею академіка С.В. Ківалова (16-17 травня 2014 р., м. Одеса) : у 2 т. / відп. ред. М. Дрьомін. О.: Юрид. літ., 2014. Т. 1. с. 453–456 .*

49. Пилипенко С. Особливості правового регулювання відносин за договором, укладеним в електронній формі. *Підприємництво, господарство і право*. Випуск 8/2020 с. 48-53. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/8/9.pdf> (дата звернення: 15.09.2021).

50. Ромащенко І. О. Співвідношення понять «зміна правовідношення», «припинення правовідношення», «зміна права» та «припинення права» у цивільному праві. *Право і громадянське суспільство*. 2015. № 1. с. 62–70.

51. Савенко М. Конституційний Суд і омбудсмен у державному механізмі захисту прав та свобод людини і громадянина / М. Савенко // *Вісник Конституційного Суду України*. 2000. № 1. с. 68-83.

52.. Сірант Т.О. Укладення договорів у мережі Інтернет. *Правове регулювання цивільних відносин: зб. Наук ст.. студ. 2021, с.185-192.*

53. Стефанчука Р. О. Електронний правочин у цивільному праві України : монографія; за наук. ред. д.ю.н., проф., чл.-кор. НАПрН України Стефанчука Р. О. К. : Алерта, 2014. 240 с.

54. Строкань О., Пономаренко К. Примусове виконання обов'язку в натурі як спосіб захисту: окремі питання практики застосування. 2020. URL:

<https://mitrax.com.ua/uk/media/primusove-vikonannya-obovyazku-v-naturiyaksposib-zahistu-okremi-pitannya-praktiki-zastosuvannya/> (дата звернення: 15.09.2021).

55. 32.Ульянова Г.О. Методологічні проблеми цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності від плагіату : дис. докт. юрид. наук : 12.00.03 / Ульянова Галина Олексіївна. 2015. с. 445.

56. Філатова Н.Ю. Регулювання особливостей укладення електронних договорів: порівняльно-правовий аналіз. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 139. с. 63-77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2017_139_8 (дата звернення: 15.09.2021).

57. Цибульов П.М. Інтелектуальна власність / за заг. ред. П. М. Цибульова. К. : УкрІНТЕЛ, 2006. С.276.

58. Червона О.Ю. Тенденції розвитку електронної комерції. *Вісник ХДУ Серія Економічні науки*. 2020. № 39 с. 65-68. URL: <http://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/671/661> (дата звернення: 15.09.2021).

59. Чучковська А.В. Правове регулювання електронної комерції в Україні. Навчальний посібник. *Центр учбової літератури*. 2007. с. 224.

60. Штанько А. Ефективність визнання права як способу захисту майнових цивільних прав та інтересів. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4 (4). с. 200–211.

61. Яворська І. М., Микієвич М. М. Правові форми та механізми захисту прав споживачів в рамках європейського союзу. *ScienceRise. Juridical Science*. 2017. № 1. с. 43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/srjusc_2017_1_8 (дата звернення: 15.09.2021).

62. Яроцький В. Л. Самозахист як правовий засіб захисту речових прав. *Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого"*. Сер. : Економічна теорія та право. 2014. № 1. с. 165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_etp_2014_1_18 (дата звернення: 15.09.2021).

63. UNCITRAL Model Law on Electronic Transferable Records (2017). URL: https://uncitral.un.org/en/texts/ecommerce/modellaw/electronic_transferable_records (дата звернення: 15.09.2021).

64. United Nations Convention on Contracts for the International Carriage of Goods Wholly or Partly by Sea. https://uncitral.un.org/en/texts/transportgoods/conventions/rotterdam_rules (дата звернення: 15.09.2021).

65. Directive 2006/123/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on services in the internal market. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex%3A32006L0123> (дата звернення: 15.09.2021).

66. WTO releases new statistical profiles on global value chains. World Trade Organisation. 2016. URL : https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/miwi_e/miwi_e.htm (дата звернення: 15.09.2021).

67. Regulation (EU) No. 524/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on online dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No. 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Regulation on consumer ODR) URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013R0524> (дата звернення: 15.09.2021).

68. Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0770> (дата звернення: 15.09.2021).

69. Directive (EU) 2019/771 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the sale of goods, amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC, and repealing Directive 1999/44/EC. URL: https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2019.136.01.0028.01.ENG&toc=OJ:L:2019:136 (дата звернення: 15.09.2021).

70. Why the ODR platform matters for traders. URL: <https://ec.europa.eu/consumers/odr/main/?event=main.trader.register> (дата звернення: 15.09.2021).

71. Directive 2013/11/EU of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on alternative dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No. 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Directive on consumer ADR). URL : <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex%3A32013L0011> (дата звернення: 15.09.2021).